

FEMINISTIČNA LITERARNA VEDA V SLOVENSKEM AKADEMSKEM PROSTORU

V članku je prikazano, kako so se v slovenskem akademskem prostoru razvijali pristopi, ki jih lahko označimo s sintagmo feministična literarna veda. Prispevek navaja ključna dela s tega področja, vpeljuje feminističnih literarnovednih vsebin v študijske programe, ki vključujejo predmete iz slovenske književnosti in literarne teorije ter njihov odmev v diplomskih, magistrskih in doktorskih nalogah. Predstavljeni so tudi raziskovalni dosežki in projekti s težiščem na ženskem avtorstvu ter podobah in reprezentacijah ženskosti.

Ključne besede: feministična literarna veda, pisateljice, študiji spolov

1 Uvod

Pričujoči članek je nadaljevanje mojega prispevka Feministične literarnovedne raziskave – tukaj in zdaj, ki je bil objavljen v jubilejni številki *Jezika in slovstva* leta 2005. Tam sem najprej predstavila nekatere težave s poimenovanjem raziskav o besedilih pisateljic, o podobah ženskosti in ženskih likih, a tudi s poimenovanjem teoretičnih študij o konceptih in problemih, ki se odpirajo, ko izhodišče raziskovanja postane vprašanje, kako se v literarno delo vpisuje spolna razlika. Predlagala sem, da kot krovni pojem za tovrstne raziskave uporabljamo sintagmo feministična literarna veda.¹ V nadaljevanju sem nanizala imena slovenskih raziskovalk in raziskovalcev, ki so na omenjenem področju ustvarili pomembne literarnozgodovinske in teoretične prispevke (Marja Boršnik, Silvija Borovnik, Ženja Leiler, Neva Šlibar, Alenka Jensterle Doležal, Irena Novak Popov, Alojzija Zupan Sosič, Jelka Kernev Štrajn, Mira Delavec, Miran Hladnik, Igor Grdina).² Njihove raziskave sem zbrala v skupine glede na predmet raziskovanja (teoretični prispevki s področja feministične teorije, študije o podobah ženskosti, ženskih likih, nove interpretacije kanoniziranih avtoric in odkrivanje pozabljenih, zamolčanih literarnih ustvarjalk), s čimer sem želela pokazati, da so vsa področja feministične literarne vede postala raziskovalno zanimiva tudi v slovenskem prostoru. V zaključku sem se vrnila na izhodišče, ki ga je zaznamovala misel Silvije Borovnik, da v slovenskem prostoru še ni bilo simpozija o temah s področja feministične literarne vede. Sklenila sem, da tudi pri nas narašča

¹ Da se je sintagma kar dobro uveljavila, priča število zadetkov v Cobissu, ko jo vpišemo kot ključno besedo. Kot drugi zadetek se pojavi, ko v iskalnik Google vpišemo besedo »feministična«. Leta 2009 je izšel članek Andreje Babšek z naslovom Feministična literarna veda. Članek je razdeljen na dva dela: za prvi del se zdi, da je nastal kot seminarsko delo, saj avtorica v njem pregledno povzema knjigo Toril Moi *Politika spola/teksta*, v drugem delu pa predstavi disertacijo Lilijane Burcar *Novi val nedolžnosti v otroški literaturi*.

² Med navedenimi avtorji in avtoricami sem takrat žal spregledala raziskave Milene M. Blažič, ki se posveča omenjeni tematiki v otroški in mladinski književnosti.

interes za feministično literarno vedo, zato ni več daleč trenutek, ki bo omogočil širšo razpravo o temah s tega področja.

Sedem let po tem zapisu lahko ugotovimo, da so feministične literarnovedne raziskave postale legitimen del slovenske literarne vede, kar dokazujejo ne le znanstvene monografije, temveč tudi številni članki, doktorske, magistrske, diplomske in seminarske naloge ter drugi dosežki.³ Spodbud za raziskave v okviru akademskega izobraževanja je veliko, med njimi sta gotovo najpomembnejša obstoj pomembnih znanstvenih prispevkov v okviru nacionalne literarne vede in naklonjenost mentorjev/mentorice tematiki, ki jo želi študent/šudentka preučiti v okviru svojih študijskih obveznosti.

2 Monografske publikacije o slovenskih literarnih ustvarjalkah

Na področju znanstvenih objav v preteklih sedmih letih izpostavimo najprej monografske publikacije. Leta 2009 je izšla monografija Mire Delavec o prvi slovenski prozaistki Josipini Turnograjski, v kateri je avtorica objavila tudi celotno literarno zapuščino prezgodaj umrle pisateljice. S tem je omogočila nadaljnje raziskave, saj so bila ta besedila do njene knjige v veliki meri dostopna le v Rokopisnem oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani.

V obliki zbornika so bile predstavljene še naslednje avtorice: Zofka Kveder, Ljubka Šorli in Mira Mihelič. Nekatere pisateljice je slovensko bralno občinstvo ponovno odkrilo v novih izdajah oziroma izdajah, v katerih je bila njihova literarna ustvarjalnost sploh prvič zbrana v knjigi, kakor kratka proza Marice Nadlišek Bartol⁴ in Milene Mohorič,⁵ druga knjiga *Zbranega dela* Zofke Kveder pa je kanonizirano pisateljico razkrila tudi kot avtorico srednjeevropskega horizonta (Zlobec 2011). Med antologijskimi izdajami sta nespregledljivi nadaljevanji *Antologije slovenskih pesnic*, ki ju je pripravila Irena Novak Popov, in izbor iz krajše proze slovenskih avtoric *Klič me po imenu* Silvije Borovnik. Za vsa navedena dela je pomembno, da gre za izbore, ki so opremljeni z odličnimi spremnimi študijami, spremljali pa so jih odmevni promocijski dogodki, zato niso ostali brez odziva tako v akademskem svetu kot pri širšem bralnem občinstvu. Opozorimo na elektronsko knjigo *Vstop Slovenk* v literarni prostor Sabine Ž. Žnidaršič, ki jo je avtorica podnaslovlila kot priročnik za pouk žensk.

V obdobju 2005–12 so bili o slovenskih pisateljicah objavljeni tudi tehni znanstveni članki in poglavja v monografijah; Urška Perenič je slovenistični javnosti predstavila opus Milice S. Ostrovske in opozorila na pomen nemških besedil Luize Pesjak.

³ Zaradi težje dostopnosti v raziskavo nisem vključila podatkov o programih in diplomskih, magistrskih ter doktorskih nalogah na programih slovenistike po tujih univerzah, poleg programov slovenistike na vseh štirih univerzah sem zbrala tudi podatke, ki se nanašajo na študij primerjalne književnosti in literarne teorije na Univerzi v Ljubljani, na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani, Univerze v Mariboru in na Pedagoški fakulteti Univerze na Primorskem.

⁴ Marica Nadlišek Bartol, *Na obali: Kratka proza*, Trst: ZTT = EST, 2005.

⁵ Milena Mohorič, *Zgodbe iz tridesetih let*, ur. L. Kralj in P. Scherber, Ljubljana: Študentska založba, 2010.

3 Predmeti s vsebinami feministične literarne vede na slovenskih univerzah

V članku iz leta 2005 sem tudi opozorila, da na nobeni od slovenistik ni predmetov s področja feministične literarne vede. Z bolonjsko prenovo se je situacija precej spremenila, kar je vplivalo tudi na povečanje interesa študentov in predvsem študentk. Na prvi stopnji so predmeti s tovrstno tematiko akreditirani le v okviru programa Slovenski jezik in književnost na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru, in sicer gre za obvezni predmet Avtorice, literarne vrste in slogi v slovenski književnosti 1. polovice 20. stoletja ter predmet Književnice 19. stoletja, na drugi stopnji je v okviru pedagoškega programa druge stopnje Slovenski jezik in književnost akreditiran predmet Sodobne slovenske književnice, na tretji stopnji pa Književnost slovenskih avtoric 20. stoletja.⁶ Na programu Slovenistika na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem so na prvi stopnji in na drugi stopnji v pedagoškem enopredmetnem in dvopredmetnem programu akreditirani trije izbirni predmeti z enakim naslovom Ženske v literaturi. Na Filozofski fakulteti v Ljubljani je na Slovenistiki na enodisciplinarnem drugostopenjskem programu akreditiran obvezni predmet, pri katerem že naslov razkriva vsebine, ki se dotikajo feministične literarne vede, poimenovali so ga Spol in slovenska literatura. Na Fakulteti za humanistiko je na programu Slovenistika (smer literarne vede) akreditiran modul Študiji spolov v slovenski književnosti, ki obsega naslednje predmete: Sociologija spolov, Postkolonialne teorije in študiji spolov, Feministična literarna veda, Podobe žensk v svetu mitov in njihova recepcija v slovenski književnosti, Reprezentacije spolov v slovenski književnosti, Spolni stereotipi v slovenski mladinski književnosti in Literarne ustvarjalke v evropskih književnostih.

Nobenega predmeta, ki bi bil po naslovu in vsebini primerljiv z navedenimi, ne najdemo na prvostopenjskem in drugostopenjskem program Primerjalna književnost in literarna teorija in na programih pedagoških fakultet Univerze v Ljubljani, Univerze v Mariboru in Univerze na Primorskem.

4 Diplomske, magistrske in doktorske naloge

Pregled naslovov diplomskih, magistrskih in doktorskih nalog na vseh omenjenih programih v Sloveniji razkriva velik raziskovalni interes študentk in študentov.⁷ Prevladujejo raziskave ženskih likov tako v delih klasikov (Ivan Cankar, Janko Kersnik, Ciril Kosmač, Bogomir Magajna, Ivan Mrak, Prežihov Voranc, Fran Saleški Finžgar, Ivan Tavčar, Gregor Strniša, Ivo Šorli) kot v prozi sodobnikov (Drago Jančar, Vinko Möderndorfer, Miha Mazzini, Boris Pahor in Marjan Tomšič). Manj interesa je za ženske like pri avtoricah, a nekaj takšnih nalog je le nastalo in osvetljujejo prozo Zofke Kveder, Lee Fatur, Milene Mohorič, Suzane Tratnik, Berte Bojetu in Nejke Omanen, ženski liki so predmet raziskav tudi glede na obdobja (npr. ekspresionizem), tip

⁶ Pri nobenem od teh predmetov v učnem načrtu na spletni strani (ogled 26. 12. 2012), ni navedeno, ali je predmet obvezni ali izbirni.

⁷ Pregled naslovov diplomskih nalog obsega obdobje med letoma 2005–2012, saj sem pregled za prej naredila že v članku Feministična literarnovedne raziskave – tukaj in zdaj.

pripovedi (npr. kratke zgodbe slovenskih avtoric v letih 2000–2008; pravljice) ali izročilo (Sveto pismo, slovanska mitologija ipd.)

Spodbudno je število študentskih del, ki so pregledi opusov manj znanih ali dolgo časa pozabljenih avtoric (Elvira Dolinar, Alma Karlin, Marija Kmet, Milena Mohorič, Marica Nadlišek Bartol, Maksa Samsa, Ljudmila Prunk – Utva), ki jih je literarna veda ponovno odkrila oziroma jim je priznala pomembno mesto v slovenski književnosti, pri uveljavljenih avtoricah (Lili Novy, Vida Jeraj, Ela Peroci) in sodobnicah (Ivanka Čadež, Polona Glavan, Alenka Goljevšček, Erica Johnson Debeljak, Marinka Fritz Kunc, Maruša Krese, Majda Koren, Barbara Korun, Agota Kristof, Mojca Kumerdej, Neža Maurer, Svetlana Makarovič, Ida Mlakar, Marjana Moškrič, Desa Muck, Lila Prap, Dragica Potočnjak, Breda Smolnikar, Brina Svit, Brina Štampe-Žmavc, Anja Štefan, Zora Tavčar, Suzana Tratnik, Erika Vouk, Irena Žerjal) pa gre največkrat za raziskave motivnih, žanrskih in drugih posebnosti njihovih del. Manj je nalog s področja feministične teorije.⁸

Povečan interes za avtorice in raziskovalne teme, ki so v povezavi z ženskami in ženskostjo, je mogoče razložiti kot odziv na večjo prisotnost avtoric na slovenskem književnem trgu (pomembni so tudi promocijski dogodki, kot so predstavitve knjig, literarna branja, okrogle mize ipd.),⁹ članke in knjige o literarnih opusih (med njimi pomembno mesto zavzemajo tudi ponatisi in antologije), gotovo pa so literarne ustvarjalke in njihova dela tudi v predavanju vključena v večji meri. Tako najbrž ni naključje, da je največ diplomskih nalog nastalo prav pri mentoricah, ki se raziskovalno posvečajo ženskemu literarnemu avtorstvu. Drugi razlog je prevladujoče število študentk na programih slovenistik. Tudi akademska kadrovska struktura za področje slovenske književnosti razkriva, da prevladujejo predavateljice, izjemi sta le koprška slovenistika in Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorije na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

5 Raziskovalni projekti, srečanja

Med raziskovalne dosežke s področja feministične literarne vede lahko prištejemo uspešno kandidiranje Univerze v Novi Gorici na razpis Evropske znanstvene fundacije za akcijo COST z naslovom *Pisateljice v zgodovini – na poti k novemu razumevanju evropske literarne kulture*, ki jo financira Evropski program znanstvenih in tehničnih raziskav.¹⁰ Cilji raziskovalk, ki so združene v tem štiriletnem projektu

⁸ Ker je teh nalog malo, jih navajamo: Dragica Sternad Pražnikar, *Feministična literarna veda in možnost ureditve njenega področja: Diplomsko delo iz literarne teorije*, 2006; Matej Jazbinšek, *Histerične ženske v slovenskih romanih: Možnosti feministične literarne vede: Diplomsko delo*, 2007; Marija Remškar, *Freudova teorija histerije v dramatikah: Histerija – feminizem – gledališče: Diplomski seminar*, 2007; Irena Svetek, *Écriture féminine in poststrukturalistična teorija: Doktorska disertacija*, 2007; Sara Marinkovič, *Psihoanaliza, écriture féminine in Berta Bojetu: Razširjeno seminarsko delo*, 2009.

⁹ Miran Hladnik (Nagrada kresnik 2010, *Sodobna slovenska književnost (1980–2010)*, ur. Alojzija Zupan Sosič, Ljubljana: ZIFF; Obdobja, 29, 93, tudi na spletu) za leto 2010 navaja, da je med romanopisci delež žensk 40 %.

¹⁰ Celoten program administrativno vodi in koordinira Evropska komisija, ki zagotavlja tudi večino sredstev za koordinacijske aktivnosti in krije stroške za udeležbe na sestankih organov in teles programa iz sredstev za mednarodno sodelovanje.

(2009–13), so revizija in novi prispevki k zgodovini ženskega avtorstva, predvsem pa odgovori na naslednja vprašanja: Kakšna je bila recepcija pisateljic, kakšen njihov vpliv? Kakšno vlogo so igrale kot avtorice, bralke, prevajalke, zapisovalke in kulturne posrednice? Kaj se je zgodilo z njimi v procesu kanonizacije? Kako je mogoče razložiti njihovo odsotnost iz literarnih zgodovin? Empirični podatki o recepciji se vpisujejo v digitalno podatkovno bazo WomenWriters, the Reception of their Works. V kontekstu akcije je Univerza v Novi Gorici v sodelovanju s projektom Ljubljana – svetovna prestolnica knjige septembra 2010 organizirala znanstveni posvet Žensko avtorstvo v književnostih malih dežel 19. stoletja. Na simpoziju so štiri slovenske in sedemnajst tujih raziskovalk predstavile manj znane avtorice, a tudi recepcijo kanoniziranih avtoric v književnostih malih dežel.

V slovenskem prostoru sta bila v zadnjih letih organizirana dva simpozija, posvečena literarnima ustvarjalkama ob stoletnici njunega rojstva. Leta 2010 je Univerza v Novi Gorici organizirala simpozij o pesnici Ljubki Šorli, leta 2012 pa Slovenski PEN posvet o dramatik Mire Mihelič. Soočenja novih pogledov na Zofko Kveder je omogočil praški simpozij ob osemdesetletnici njene smrti (2006).

Za prihodnost feminističnih literarnovednih raziskav je gotovo pomembno mentorstvo mladih raziskovalcev oziroma raziskovalk. Na Univerzi v Novi Gorici se v okviru programa, ki ga financira Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, trenutno usposabljata pod vodstvom avtorice pričujočega članka dve mladi raziskovalki, ki sta za temo disertacije izbrali področje feministične literarne vede in študij spolov.

6 Feministična literarna veda in študiji spolov

Študiji spolov so v tujini uveljavljena humanistična disciplina, zato tudi v slovenski literarni vedi postajajo vse bolj zanimiv raziskovalni pristop (Zupan Sosič 2005, 2005a, Koron 2007, Mihurko Poniž 2008). Njihova prednost je gotovo širši pogled, saj se ne omejujejo le na ženske like, avtorice in reprezentacije ženskosti, temveč proučujejo različne spolne identitete. A prav ta prednost lahko predstavlja za feministične literarnovedne raziskave tudi nevarnost, saj njihov predmet postane del širšega konteksta in zaradi tega izgubi svojo specifiko.

7 Sklep

Ob koncu pregleda se vračam k mislim Silvije Borovnik, s katerimi je reflektirala tedanji položaj raziskav o literarnih ustvarjalkah: »Med teme, ki veljajo za neresne in znanstvene pozornosti nevredne, pa sodi na Slovenskem še vedno raziskovanje tako imenovane ženske literature, sama pravim temu raziskovanje dela in deleža slovenskih literarnih ustvarjalk v zgodovini« (BOROVNIK 2003: 334). Vključitev tovrstnih vsebin v predmete na vseh štirih slovenistikah v Sloveniji, številne diplomske, magistrske in doktorske naloge ter financiranje feminističnih literarnovednih raziskav pričajo o spremembah, ki so se zgodile v preteklem desetletju. Vendar trenutna situacija v humanistiki, predvsem krčenje sredstev tako za pedagoške programe kot raz-

iskovalno dejavnost, prinaša nevarnost zmanjševanja financiranja vsega tistega, kar je na obrobju, kar še vedno razumemo zgolj kot obogatitev in ne kot *conditio sine qua non* literarne vede, zato čaka raziskovalke in raziskovalce na področjih feministične literarne vede in študijev spolov še veliko dela.

VIRI IN LITERATURA

- Andreja BABŠEK, 2009: Feministična literarna veda. *Dialogi* 45/3–4. 17–41.
- Silvija BOROVNIK, 2003: Pogled v literarnozgodovinsko delavnico. *Kako pisati literarno zgodovino danes: Razprave*. Ur. Darko Dolinar in Marko Juvan. Ljubljana: ZRC SAZU. 331–44.
- Jasna HONZAK JAHIČ, Alenka JENSTERLE-DOLEŽALOVÁ (ur.), 2008: *Zofka Kvedrová (1878–1926): Recepcije její tvorby ve 21. století*. Praga: Národní knihovna ČR, Slovanská knihovna.
- Alenka KORON, 2007: Razvoj naratologije družbenih spolov: Spolnoidentitetno oza-veščeni romani v novejši slovenski literature. *Primerjalna književnost* 30/2. 53–66.
- Urška PERENIČ, 2006: Poetische Versuche 1843–44 Luize Pesjak: Poskus umestitve dela nemške ustvarjalnosti na Slovenskem v okvir slovenske literarne zgodovine. *Slavistična revija* 54/2. 233–43.
- , 2007: Leposlovje Milice S. Ostrovske v reviji *Ženski svet* (1923–1941). *Slavistična revija* 55/3. 463–72.
- Katja MIHURKO PONIŽ, 2008: *Labirinti ljubezni v slovenski književnosti od romantike do prve svetovne vojne*. Ljubljana: Sophia.
- (ur.), 2010: *Ljubka Šorli (1910–1993): Znanstvena monografija ob stoletnici pesničinega rojstva*. Nova Gorica: Univerza.
- Irena NOVAK POPOV, 2004–2007: *Antologija slovenskih pesnic*. Ljubljana: Tuma.
- Alenka PUHAR, 2012: *Mira Mihelič: Družinska slika z gospo: Življenje in delo Mire Mihelič (1912–1985)*. Ljubljana: MK.
- Marijan ZLOBEC, 2011: Avtorica srednjeevropskega horizonta: Zbrano delo Zofke Kveder. *Delo* 53/38 (16. feb.). 15.
- Alojzija ZUPAN SOSIČ, 2005: Spolna identiteta in sodobni slovenski roman. *Primerjalna književnost* 28/2 (2005). 93–113.
- , 2005a: Homoerotika v najnovejšem slovenskem romanu. *Jezik in slovstvo* 50/3–4 (2005). 5–16.
- Sabina Ž. ŽNIDARŠIČ, 2009: Vstop Slovenk v literarni prostor [Elektronski vir]: Okoliščine, v katerih so prve slovenske pisateljice, od Fany Hausmann do Zofke Kveder, (lahko) vstopile v slovenski literarni prostor: Priročnik za pouk literature žensk. Ljubljana: Pedagoški inštitut.